

Kichik Biznes Va Xususiy Tadbirkorlik Subyektlarning Eksport Salohiyatini Oshirish

Fatilloev Farrux Farhod o'g'li¹

Annotatsiya: Ushbu maqola kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari O'zbekiston iqtisodiyotidagi roli, ularning eksport salohiyati mamlakatning xalqaro bozorga chiqishi va iqtisodiy rivojlanishidagi alohida xususiyatlari, tadqiqot jarayonida 2020-2024 yillar davomida KBXT subyektlarining eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar va aniqlangan tahlillar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, yakka tartibdagi tadbirkorlik, cheklangan resurslar, raqobat, salohiyat, modernizatsiya.

Kirish.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo'lib, ular mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda katta rol o'ynaydi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy mazmuni va ularning iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi alohida rol o'ynaydi. Kichik biznes deb odatda kichik hajmdagi kompaniyalar yoki korxonalar tushuniladi, ularning xodimlar soni va yillik daromadi cheklangan bo'ladi. Kichik bizneslar odatda mahalliy bozorlar bilan shug'ullanadi, yuqori moslashuvchanlikka ega va tez o'zgarishlarga moslasha oladi. Xususiy tadbirkorlik yakka tartibdagi tadbirkorlar yoki oilaviy korxonalar tomonidan amalga oshiriladigan iqtisodiy faoliyatdir. Xususiy tadbirkorlar o'z mablag'lari yoki qarz mablag'lari hisobidan biznes yuritadilar, mustaqil qarorlar qabul qiladilar va cheklangan resurslar bilan ishlaydilar. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yangi ish o'rinlari yaratishda muhim rol o'ynaydi. Bu aholi bandligini oshirishga va ishsizlik darajasini kamaytirishga yordam beradi. Kichik bizneslar va tadbirkorlar innovatsiyalarni joriy qilishda va yangi texnologiyalarni tatbiq etishda faol ishtirok etadilar. Bu iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. [1]

Adabiyotlar sharhi.

Eksportning xalqning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sirini o'rganish P.Krugman, D.Rikardo, A.Smit, V.Kivi-Kari va boshqalar kabi xorijiy olimlarning ishlarida o'z ifodasini topgan. Mahalliy iqtisodiy adabiyotlarda boshqaruvning bozor shakllarining paydo bo'lishi kontekstida tashqi iqtisodiy soha masalalari A. I. Tatarkin, M. I. Maslennikov, E. G. Kochetov, S. Yu. Glazyev, R. I. Xasbulatov kabi mualliflarning asarlarida ko'rib chiqiladi. M. I. Zaxmatov, A. G. Granberg, V. A. Mey, R. S. Grinberg va boshqalar S. N. Bludova, S. R. Zaynasheva, T. o'z tadqiqotlarini mintaqa tashqi iqtisodiy faoliyatining alohida jihatlarini tahlil qilishga bag'ishladilar.[2]

Aksariyat mualliflar eksport salohiyatini shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini milliy miqyosda yoki maxsus rivojlangan iqtisodiy rayonlar misolida o'rganadilar. Shu bilan birga, iqtisodiy jihatdan qoloq hududlar yoki rivojlanish ko'rsatkichlari o'rtacha bo'lgan hududlar uchun eksport faoliyatini yaxshilash masalalari e'tiborga olinmagan, shu sababli ular yetarlicha o'rganilmagan. Shuningdek, mintaqaning eksport salohiyatini uzoq muddatli rivojlantirish mexanizmini ishlab chiqish nuqtai nazaridan amalga oshirish masalasi ko'rib chiqilmadi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari O'zbekiston iqtisodiyotida muhim rol o'ynaydi. Ular yangi ish o'rinlari yaratish, iqtisodiy diversifikatsiyani ta'minlash, innovatsiyalarni rag'batlantirish va

¹ BuxDU, 3-2IQT-22 guruh talabasi

mahalliy iqtisodiyotlarni rivojlantirish orqali iqtisodiy barqarorlikka hissa qo‘shadilar. Davlat siyosati va qo‘llab-quvvatlash choralari kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishga yordam beradi, bu esa mamlakatning umumiy iqtisodiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.[3]

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqot jarayonida ma'lumotlar to'plash, umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash, xulosa va takliflar shakllantirildi.

Tahlil va natijalar

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari (KBXT) O‘zbekiston iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ularning eksport salohiyati mamlakatning xalqaro bozorga chiqishi va iqtisodiy rivojlanishida katta rol o‘ynaydi. Tadqiqot jarayonida 2020-2024 yillar davomida KBXT subyektlarining eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar va tahlillar amalga oshirildi.[4]

1. Eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan davlat siyosatiga imtiyozlar va qo‘llab-quvvatlash dasturlari, soliq imtiyozlari, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, ta'lim va treninglar, eksportga yo‘naltirilgan treninglar va maslahat xizmatlari kiradi. Eksport qiluvchi kichik biznes va tadbirkorlik subyektlari uchun soliq imtiyozlari va chegirmalari joriy etildi. Eksport faoliyatini qo‘llab-quvvatlash uchun davlat tomonidan subsidiyalar, kreditlar va grantlar berildi. Tadbirkorlar uchun eksport bo‘yicha maxsus treninglar va seminarlar tashkil etildi. Eksport bilan bog‘liq maslahat xizmatlari va yo‘l-yo‘riqlar ko‘rsatildi.

Qishloq xo‘jaligi mahsulotlari eksporti bilan shug‘ullanadigan korxonalarni faoliyatini ko‘rib chiqamiz.

Anor eksporti. Kompaniya: “UzAnor” MCHJ. Mahsulot: Anor va anor sharbati. Eksport Bozorlari: Rossiya, Qozog‘iston, BAA. Natijalar: 2020-2024 yillar davomida “UzAnor” MCHJ anor eksportini 50% ga oshirdi, bu esa yangi bozorlarni egallash va mahalliy fermerlarni qo‘llab-quvvatlash imkonini berdi.

Poliz mahsulotlari eksporti. Kompaniya: “AgroFruit” XK. Mahsulot: Pomidor, bodring, tarvuz. Eksport Bozorlari: Qozog‘iston, Belarus, Turkiya. Natijalar: 2020-2024 yillar davomida "AgroFruit" XK poliz mahsulotlari eksportini 60% ga oshirdi, bu esa mahalliy qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini xalqaro bozorga chiqarishga yordam berdi.[5]

Sanoat mahsulotlari eksporti. Tekstil mahsulotlari eksporti, Kompaniya: ”Bukhara Textile” MCHJ. Mahsulot: Paxta matolari, kiyim-kechak. Eksport Bozorlari: Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, Turkiya, Rossiya. Natijalar: 2020-2024 yillar davomida ”Bukhara Textile” MCHJ eksport hajmini 40% ga oshirdi, bu esa tekstil sanoatining rivojlanishi va yangi ish o‘rinlari yaratishga yordam berdi.

Qurilish materiallari eksporti. Kompaniya: ”Samarkand Construction Materials” XK. Mahsulot: Keramik plitalar, g‘isht. Eksport Bozorlari: Qozog‘iston, Rossiya, Afg‘oniston. Natijalar: 2020-2024 yillar davomida ”Samarkand Construction Materials” XK eksport hajmini 55% ga oshirdi, bu esa qurilish materiallari sanoatining rivojlanishiga xizmat qildi.

Eksport faoliyatini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha tadbirkorlik tashkilotlari. Tadbirkorlik tashkilotlari va ittifoqlar. Eksportchilar uyushmasi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlar uchun maxsus eksportchilar uyushmasi tashkil etildi, bu esa ularga xalqaro bozorga chiqishda yordam beradi. Savdo-sanoat palatasi. Tadbirkorlar uchun xalqaro ko‘rgazma va savdo yarmarkalarida ishtirok etishni tashkil etish orqali eksport salohiyatini oshirishga yordam beradi. Eksportni rag‘batlantirish markazlari. Eksport markazlari. Eksport faoliyatini qo‘llab-quvvatlash uchun maxsus markazlar tashkil etildi, bu esa tadbirkorlarga xalqaro bozorlar haqida ma'lumot berish va eksport hujjatlarini rasmiylashtirishda yordam beradi. Eksport faoliyatining natijalari. Iqtisodiy natijalar. Eksport hajmining o‘sishi. 2020-2024 yillar davomida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining eksport hajmi sezilarli darajada oshdi.

Valyuta firmalari. Eksport faoliyatining oshishi valyuta kirmalarini ko'payishiga olib keldi, bu esa mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Ijtimoiy natijalar. Yangi ish o'rinlari. Eksport faoliyati orqali yangi ish o'rinlari yaratildi, bu esa aholining bandligini oshirdi. Mahalliy bozorning rivojlanishi. Eksport faoliyati mahalliy ishlab chiqaruvchilarni rivojlanishiga turtki berdi va mahalliy bozorni rivojlantirdi.[6]

Tadqiqot jarayonida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining (KBXT) eksport salohiyatini oshirishda xorijiy tajribalarni qo'llash muhim ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatib o'tildi. Xorijiy mamlakatlarning tajribasi, muvaffaqiyatli amaliyotlari va strategiyalari KBXT subyektlarining xalqaro bozorga chiqishi va muvaffaqiyatli eksport faoliyatini olib borishda yordam beradi. Quyida xorijiy tajribalarni qo'llashning asosiy yo'nalishlari misollar yordamida keltirilgan.[7]

1. Eksportni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorijiy tajriba, Germaniya.

Eksport kredit agentliklari (ECA), Germaniyada eksport kredit agentliklari (Hermes) kichik va o'rta korxonalar (KOK) uchun eksport kreditlari, sug'urta va kafolatlar beradi. O'zbekistonda ham ECA kabi agentliklarni tashkil etish orqali kichik bizneslar uchun eksport kreditlari va sug'urta imkoniyatlarini yaratish mumkin. Janubiy Koreya tajribasi. Eksportni rivojlantirish agentliklari (KOTRA). Janubiy Koreya Tashqi Savdo Agentligi (KOTRA) eksportni rivojlantirish uchun treninglar, maslahat xizmatlari va bozorga chiqish strategiyalarini taqdim etadi. O'zbekistonda eksportni rivojlantirish agentliklarini tashkil etish va ularda tadbirkorlar uchun trening va maslahat xizmatlarini yo'lga qo'yish.

2. Eksport ta'limi va malaka oshirish bo'yicha xorijiy tajriba, AQSh.

Savdo va ekspansion dasturlari (STEP). AQShda Savdo Vazirligi tomonidan kichik bizneslar uchun STEP dasturi amalga oshiriladi, bu dastur eksport bo'yicha treninglar, bozorga chiqish rejalari va grantlar taqdim etadi. O'zbekistonda ham STEP kabi dasturlarni joriy etish va kichik bizneslar uchun eksport bo'yicha maxsus ta'lim va treninglar o'tkazish. Yaponiya tajribasi. Tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash markazlari (JICA). Yaponiya Xalqaro Hamkorlik Agentligi (JICA) tadbirkorlik markazlari orqali tadbirkorlarga malaka oshirish va eksport bo'yicha treninglar o'tkazadi. O'zbekistonda JICA kabi tadbirkorlik markazlarini tashkil etish va ularda eksport bo'yicha malaka oshirish dasturlarini amalga oshirish.

3. Innovatsiyalar va texnologiyalarni joriy etish bo'yicha xorijiy tajriba. Finlyandiya.

Innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash (TEKES). Finlyandiyada TEGES innovatsiyalar agentligi innovatsion startaplarni moliyaviy qo'llab-quvvatlaydi va eksport imkoniyatlarini kengaytiradi. O'zbekistonda innovatsion startaplarni qo'llab-quvvatlash agentliklarini tashkil etish va ularga eksport imkoniyatlarini oshirishda yordam berish. Singapur tajribasi. Texnologiya transfer markazlari (ETPL). Singapurda texnologiya transfer markazlari (ETPL) innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqarish va eksport qilish uchun tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlaydi. O'zbekistonda texnologiya transfer markazlarini tashkil etish va innovatsion texnologiyalarni eksport qilishni rag'batlantirish.

4. Xalqaro ko'rgazmalar va savdo missiyalari bo'yicha xorijiy Tajriba. Xitoy.

Xalqaro savdo ko'rgazmalari (Canton Fair). Xitoyda har yili o'tkaziladigan Kanton Yarmarkasi tadbirkorlar uchun xalqaro bozorga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi. O'zbekistonda xalqaro savdo ko'rgazmalarini tashkil etish va tadbirkorlarni bu ko'rgazmalarda ishtirok etishga rag'batlantirish. Kanada tajribasi. Savdo missiyalari (EDC). Kanada eksportni rivojlantirish korpusi (EDC) tadbirkorlarni xalqaro savdo missiyalariga yuboradi, bu ularga yangi bozorlarni o'rganish va eksport imkoniyatlarini kengaytirish imkonini beradi. O'zbekistonda xalqaro savdo missiyalarini tashkil etish va tadbirkorlarni yangi bozorlarni o'rganish uchun qo'llab-quvvatlash.

5. Xalqaro hamkorlik va tajriba almashish bo'yicha xorijiy tajribasi. Yevropa Ittifoqi.

Biznesni qo'llab-quvvatlash tarmog'i (EEN). Yevropa Ittifoqida Biznesni Qo'llab-quvvatlash Tarmog'i (EEN) kichik bizneslar uchun xalqaro hamkorlik va tajriba almashishni qo'llab-quvvatlaydi. O'zbekistonda EEN kabi tarmoqlarni tashkil etish va kichik bizneslarni xalqaro hamkorlik va tajriba

almashish imkoniyatlari bilan ta'minlash. Avstraliya tajribasi. Biznes va texnologiya kollejlari (ATDC): Avstraliyada Biznes va Texnologiya Kollejlari tadbirkorlar uchun xalqaro hamkorlik va innovatsiyalar bo'yicha treninglar o'tkazadi. O'zbekistonda biznes va texnologiya kollejlari tashkil etish va tadbirkorlar uchun xalqaro hamkorlik va innovatsiyalar bo'yicha treninglar o'tkazish.[8]

Xulosa

O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyatini oshirishda xorijiy tajribalarni qo'llash katta ahamiyatga ega. Germaniya, Janubiy Koreya, AQSh, Yaponiya, Finlyandiya, Singapur, Xitoy, Kanada, Yevropa Ittifoqi va Avstraliya kabi mamlakatlarning muvaffaqiyatli amaliyotlari va strategiyalari O'zbekistonda ham joriy etilishi mumkin. Bu tadbirlar orqali kichik bizneslar xalqaro bozorga chiqish imkoniyatlarini kengaytirishi, eksport hajmini oshirishi va mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. 2020-2024 yillar davomida O'zbekistonning kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari eksport salohiyatini oshirish uchun qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. Davlat siyosati va qo'llab-quvvatlash choralari, ta'lim va treninglar, eksportchilar uyushmasi va markazlari orqali KBXT subyektlari xalqaro bozorga chiqish imkoniyatlarini oshirdi. Bu esa iqtisodiy va ijtimoiy natijalarni yaxshilashga, yangi ish o'rinlari yaratishga va mahalliy bozorni rivojlantirishga xizmat qildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://lex.uz/acts/-1856013>
2. <https://www.dissercat.com/content/razvitie-eksportnogo-potentsiala-regiona>
3. <file:///C:/Users/user/Downloads/kichik-va-xususiy-tadbirkorlikning-milliy-iqtisodiyotdagi-orni.pdf>
4. <https://proreforms.uz/publications/kichik-va-orta-biznes-iqtisodiy-osish-omillari-169>
5. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/524081/adbi-wp997.pdf>
6. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/524081/adbi-wp997.pdf>
7. <file:///C:/Users/user/Downloads/the-role-of-small-businesses-to-improve-the-export-potential.pdf>
8. Fatilloev , F. F. o'g'li. (2023). RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA QISHLOQ HUDUDLARIDA OILAVIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(2), 84–90. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/1691>
9. Farhod o'g'li, F. F. . (2023). RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKDA MARKETING FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH. *Scientific Impulse*, 1(6), 508–511. Retrieved from <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/4440>

